

JUBILEUSZ KOMITETU
SŁOWIANOZNAWSTWA PAN

Wojciech Chlebda
Uniwersytet Opolski

**Frazeologia i paremiologia słowiańska
w polskich pracach językoznawczych lat powojennych**

Podjęty z racji jubileuszu Komitetu Słowianoznawstwa temat rodzi szereg pytań i trudności związanych z określeniem granic obszaru, którego dotyczy. Już pierwszy wyraz tego tematu („frazeologia”) jest problematyczny, o ile bowiem „paremiologia” jest u nas – co najmniej od prac Jana Stanisława Bystronia z lat 30.¹ – pojęciem naukowym o stosunkowo stabilnym, wyraźnie określonym zakresie (a przynajmniej o dość jednoznacznym rozumieniu tego, czym jest przysłowie jako obiekt badawczy paremiologii teoretycznej), o tyle w pojęcie „frazeologii” wkładane są sensy nader różne: istnieje już u nas kilka równoległych paradygmatów badawczych frazeologii. Przy wąskim idiomatycznym pojmowaniu tego terminu obszar frazeologii wypełnia ledwo kilka czy kilkanaście tysięcy jednostek, przy szerokim – „grube miliony”, jak utrzymuje Andrzej Bogusławski², co radykalnie zmienia postać obiektu badawczego: jeden i ten sam ciąg wyrazów, który dla jednych lingwistów jest frazeologizmem bezsprzecznie, dla innych na miano frazeologizmu absolutnie nie zasługuje. Nadto część badaczy traktuje paremiologię niezależnie od frazeologii, część zaś włącza zasoby przysłów w pole badawcze frazeologii.

Pytanie rodzi też przymiotnik *słowiański*, wymaga bowiem choćby mimowolnego odniesienia się do pytania o status kaszubskiego czy rusińskiego. Czy możemy mówić o nich i o ich frazeologii w takim samym sensie, w jakim mówimy

---

¹ Zob.: J.S. Bystron, *Przysłowia polskie*, Kraków 1933. Wśród szeregu przyczynków paremiologicznych publikowanych przed Bystronem wyróżnia się rozprawa Aleksandra Brücknera *Przysłowia. Kartki z dziejów literatury i kultury polskiej*, „Ateneum” t. 3, 1895.

² A. Bogusławski, *Uwagi o pracy nad frazeologią*, [w:] *Studia z polskiej leksykografii współczesnej*, t. 3, red. Z. Saloni, Białystok 1989, s. 19.

np. o języku czeskim i jego frazeologii? Czy na przykład w wypadku frazeologii kaszubskiej mówimy o jednej z frazeologii słowiańskich – czy też o polskiej frazeologii dialektalnej, gwarowej? W pewnym związku z tym zagadnieniem pozostaje też pytanie o to, czy kwerenda powinna obejmować frazeologię i paremiologię dialektów kresowych i mieszanych.

Niełatwym – nawet z przyczyn etykietalnych – jest ustalenie zakresu pojęcia „polskie prace językoznawcze”, wymaga bowiem odpowiedzi na pytanie, czy włączać do kwerendy prace językoznawców obcego pochodzenia (rosyjskiego, ukraińskiego, bułgarskiego itd.), którzy pracują w Polsce – niekiedy od tak dawna, że wtopili się w polski krajobraz naukowy bez reszty. Pytanie jest zasadne, skoro w bibliografii rusycystyki polskiej Marian Jurkowski świadomie pomieścił w odrębnym rozdziale „publikacje autorów zagranicznych w Polsce”³.

Powstaje też pytanie, czy odnosić do danego obszaru badawczego liczne prace, które dotyczą nie frazeologii słowiańskich w postaci „czystej”, lecz polsko-słowiańskich paralel frazeologicznych i paremiologicznych, w tym zwłaszcza ekwiwalencji przekładowej polsko-słowiańskiej i słowiańsko-polskiej? Jest to o tyle kuszące, że tu akurat mamy do czynienia, zwłaszcza w ostatnim 20-leciu, z całym wyraźnym nurtem leksykograficznym, a także ze sporą liczbą polsko-słowiańskich i słowiańsko-polskich frazeologicznych i paremiologicznych słowników przekładowych.

Ustalenie szczegółowych odpowiedzi na te i im podobne pytania wymagałoby formułowania odrębnych motywacji, siłą rzeczy będą tu więc skazany na podejmowanie decyzji i wyborów w jakiejś mierze arbitralnych. Poruszam się zresztą po obszarze, o ile mi wiadomo, nieobjętym dotychczas regularnym, systematycznym badaniem, a rozpoczęta kwerenda szybko okazała się przedsięwzięciem nie na siły jednego człowieka w stosunkowo krótkim czasie. Wszystko więc, co zostanie przedstawione niżej, powinno się odbierać jako rodzaj sondy jedynie, rekonesansu, wstępnego rozpoznania niezwykle złożonego terenu o rozmytych na dodatek granicach. Że teren jest w dużej mierze nierozpoznany, może świadczyć tworzona od roku 2008 w Internecie pod auspicjami Komisji Słowiańskiej Bibliografii Komparatystycznej i Literaturoznawczej Międzynarodowego Komitetu Słowistów baza danych o nazwie „Literacka i Komparatystyczna Bibliografia Słowistyczna”. To, że nie ma w niej działu frazeologicznego, jest zrozumiałe, bo powstająca baza ma profil głównie literaturoznawczo-kulturoznawczy. Istnieje tam jednak zakładka „Paremiologia” – tyle że nie jest aktywna i w ogóle się nie otwiera. Odwrotnie w *Bibliografii językoznawstwa słowistycznego*, gdzie wyodrębniono rozdział „Frazeologia”, nie ma natomiast oddzielnego rozdziału „Paremiologia”. W tej sytuacji bazą źródłową stały się dla mnie następujące opracowania: *Materiały do biblio-*

³ M. Jurkowski, *Bibliografia rusycystyki polskiej 1945-1975. Językoznawstwo*, Warszawa, 1976, s. 136-160.

grafii frazeologii polskiej Stanisława Bąby⁴, wspomniana *Bibliografia rusycystyki polskiej* Mariana Jurkowskiego, bibliografia polskiej i rosyjskiej leksykografii przekładowej Katarzyny Wojan⁵ i pierwsze tomy *Bibliografii językoznawstwa slawistycznego* pod redakcją Zofii Rudnik-Karwatowej⁶, a także dostępne monografie i słowniki z ostatnich lat, nieobjęte jeszcze wykazami bibliograficznymi. Jak widać, baza źródłowa jest dalece niekompletna i wymaga w przyszłości istotnych uzupełnień.

Przedstawiam pierwsze obserwacje z owej nieukończonych jeszcze, a więc wybiórczej kwerendy bibliograficznej, zaczynając od paremiologii⁷.

I. Językoznawcze prace z zakresu paremiologii słowiańskiej są w bibliografiach niemal nieobecne. Przypuszczam, że zaciążyła na tym falcie dawna tradycja postrzegania przysłów w perspektywie głównie literaturoznawczej, także etnograficznej i folklorystycznej, ludoznawczej, ale raczej nie lingwistycznej. Pisze co prawda Julian Krzyżanowski, że „przysłowie jest tworem językowym, najprościej więc byłoby spojrzeć na nie okiem językoznawcy”, sam jednak w obszernym wywodzie stwierdza, że „problematyka przysłowia automatycznie wiedzie nas w granice nauki o literaturze, w której i alegoria, i stylistyka, i dydaktyzm [przysłów] są pojęciami spotykanymi na każdym kroku – w rezultacie więc musimy na przysłowie spojrzeć okiem badacza literatury”⁸. Do dziś zresztą nie rozstrzygnięto sporu, czy traktować przysłowie jako mikrotekst (zdaniem Krzyżanowskiego – „najprostszy, jednozdaniowy utwór literacki”), czy jako wielowyrazową jednostkę języka. Zwolennicy upatrywania w przysłowiu znaku językowego czy wprost jednostki języka⁹ (do których należy i piszący te słowa) są w wyraźnej mniejszości – i to zapewne tłumaczy, dlaczego w naszej slawistyce lingwistycznych prac paremiologicznych jest tak niewiele. Jediną monografią, do której udało się na razie dotrzeć, a w której przysłowia słowiańskie stały się samodzielnym obiektem analizy lingwistycznej, jest wydana w r. 2010 podoktorska praca Tomasza Szutkowskiego poświęcona

⁴ S. Bąba, *Materiały do bibliografii frazeologii polskiej. Prace opublikowane w latach 1945-1995* (Poznań 1998), *1996-2000* (Poznań 2003), *2001-2005* (Poznań 2008).

⁵ K. Wojan, *Język rosyjski w polskiej leksykografii przekładowej. Bibliografia słowników za lata 1795-2005*, Gdańsk 2006.

⁶ *Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1995 z uzupełnieniami za lata 1992-1993*, red. Z. Rudnik-Karwatowa, Warszawa 1999 (w kontynuacji).

⁷ Pełna bibliograficzna obudowa niniejszego szkicu musiałaby spowodować zachwianie proporcji między tekstem głównym i przypisami na korzyść tych ostatnich, dlatego podaję adresy bibliograficzne jedynie wybranych prac, odsyłając zainteresowanego Czytelnika do przywołanych wcześniej bibliografii.

⁸ *Słownik folkloru polskiego* pod red. J. Krzyżanowskiego, Warszawa 1965, s. 335 i 339.

⁹ Zob. np.: D. Bralewski, *Czy przysłowie jest jednostką języka?* [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. VII, red. A.M. Lewicki, Lublin 2005. Stanowisko przeciwstawne zajmuje np. Andrzej Bogusławski (zob. jego prace: *O podstawach ogólnej charakterystyki przysłów*, „Pamiętnik Literacki” 1976, z. 3; *Semantyka, pragmatyka. Leksykografa głós demarkacyjny*, Warszawa 2008).

rosyjskim i polskim przysłowiom z komponentem onomastycznym¹⁰ – wnikliwa lingwistyczno-kulturologiczna analiza porównawcza wybranych podkorpusów przysłów rosyjskich i polskich, analiza świadomie zawężona poprzez wybór onomastycznego jedynie pryzmatu patrzenia.

Tak więc klasyczne (ludowe) przysłowia słowiańskie same w sobie przyciągały uwagę badaczy raczej sporadycznie. Większą uwagę skupiają na sobie twory p-remiczne spoza kanonu ludowego. Należą do nich na przykład tzw. „przysłowia narodu radzieckiego”, tworzone na użytek propagandy w okresie 70 lat władzy radzieckiej¹¹, czy tzw. antyprzysłowia, chętnie analizowane w Stanach Zjednoczonych, w Niemczech i Rosji, gdzie wydano duży słownik antyprzysłów rosyjskich¹². Stało się to inspiracją dla kilkorga młodych polskich slawistów, którzy problematykę antyprzysłów i innych tworów przysłowiopodobnych w swych pracach podjęli – na razie tylko w odniesieniu do języka rosyjskiego¹³. Wszystkie prace, o których wspominam, tworzą rodzaj przyczynków do rekonstrukcji cząstkowych obszarów językowego obrazu świata, pozostając w nurcie szeroko rozumianej etnolingwistyki.

Bardziej powiodło się przysłowiom słowiańskim w naszej leksykografii przekładowej. W roku 1974 ukazał się rosyjsko-polski i polsko-rosyjski słownik przysłów Ryszarda Stypuły¹⁴ (wznawiany potem w wersjach zmienionych). W ostatnim wydaniu przekładowego *Słownika przysłów w ośmiu językach* Dobrosławy i Andrzeja Świerczyńskich do rosyjskiego dołączono kolejny język słowiański – czeski¹⁵. Jednak słowniki Stypuły i Świerczyńskich nie są opracowaniami *stricto* filologicznymi i mają wartość głównie użytkową. Charakter opracowania naukowego

¹⁰ Т. Шутковски, *Паремийные единицы с ономастическим компонентом в современных русском и польском языках. Jednostki paremiologiczne z komponentem onomastycznym we współczesnym języku rosyjskim i polskim*, Szczecin 2010.

¹¹ Zob. np.: W. Chlebda, „Przysłowia narodu radzieckiego”. Wstępne założenia przyszłej analizy, [w:] *Literatura i słowo wczoraj i dziś. Piśmiennictwo rosyjskie a państwo totalitarne*, red. A. Semczuk, W. Zmarzer, Warszawa 1993; В. Хлебда, *Бог, человек и жизнь в пословицах советского народа*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiego, Filologia Rosyjska 36, Opole 1998.

¹² X. Вальтер, В.М. Мокиенко, *Антипословицы русского народа*, Санкт-Петербург 2005. Prace badawcze nad antyprzysłowiami w wielu krajach zainicjował Wolfgang Mieder (zob. np. jego obszerne opracowanie *Antisprichwörter*, Band 1-3, Wiesbaden 1982-1985; zob. też: W. Mieder, A. Tóthné Litovkina, *Twisted Wisdom. Modern Anti-Proverbs*, Burlington, Vermont 1999).

¹³ Zob. np. rozdział *Kontaminacje w sferze frazematyki i reklamy* w monografii Katarzyny Dembskiej *Słowa wykolejone, czyli o zjawisku kontaminacji we współczesnym języku rosyjskim*, Łask 2011, zwł. s. 79-99 i 139-144 (kontaminaty – w rodzaju *Чем дальше в лес, тем твоя рубашка ближе к телу*, *Что с везу упало, то не вырубишь и топором* – w tradycji rosyjskiej i zachodniej zwane antyprzysłowiami, w Polsce znane są także pod nadanym im przez Krystynę Pisarkową mianem „hec”).

¹⁴ R. Stypuła, *Słownik przysłów rosyjsko-polski i polsko-rosyjski*, Warszawa 1974.

¹⁵ A. Świerczyński, D. Świerczyńska, *Slovník přísloví v devíti jazycích. České ekvivalenty Eva Mrhačova*, Praha 2008.

ma natomiast *Rosyjsko-polski słownik paremiologiczny* z roku 2001, zredagowany przez Jurija Lukszyna, a poprzedzony czterema rozprawkami teoretycznymi poświęconymi paremiologii rosyjskiej¹⁶. Odnotować można jeszcze niewielki słownik opolski, ustalający ekwiwalencję rosyjską dla 100 przysłów tworzących polskie minimum paremiczne¹⁷. Dla innych języków słowiańskich analogicznych opracowań na razie nie stwierdziłem.

Ogólnie można wysnuć wniosek, że paremie języków słowiańskich, zwłaszcza w swym klasycznym wydaniu ludowym, trafiają na warsztat slawistów polskich rzadko i raczej nie same w sobie jako samodzielny obiekt badawczy, lecz głównie jako materiał do zestawień konfrontatywnych, i to znacznie częściej w praktycznym ujęciu leksykograficznym niż teoretyczno-opisowym.

II. Na obszar frazeologii słowiańskiej polscy językoznawcy slawiści wkraczali znacznie częściej, mimo że frazeologia teoretyczna jest od paremiologii znacznie młodsza; przypomnę, że prace Stanisława Skorupki, ustalające podstawy naukowego opisu frazeologii językowej, powstały na przełomie lat 40.-50.¹⁸ Ale na pierwsze slawistyczne prace językoznawcze z terminem *frazeologia* w tytule trzeba było czekać aż do lat 60. W absolutnej większości są to prace niewielkie objętościowo, często przyczynki materiałowe jedynie (co zresztą nie umniejsza ich wartości), następnie różne opracowania leksykograficznoprzekładowe i słowniki, wreszcie, najrzadziej, monografie. Jest tych prac sto kilkadziesiąt, a ich przegląd pozwala w największym skrócie powiedzieć rzeczy następujące.

1. Spośród branych pod uwagę języków słowiańskich dominuje w sposób zdecydowany język rosyjski – zapewne także dlatego, że rusycystyka stosunkowo szybko wyodrębniła się po wojnie jako samodzielna poddyscyplina badawcza i kierunek studiów, a jej samodzielność miała nierzadko, tak to nazwijmy, wsparcie odgórne¹⁹. Na drugim miejscu skupiają się prace z zakresu frazeologii czeskiej, następnie ukraińskiej, białoruskiej, słowackiej i bułgarskiej. Dzięki wysiłkom Edwar-da Brezy, Hanny Taborskiej, a zwłaszcza Jerzego Tredera nieźle poznana jest frazeologia kaszubska i częściowo górnołużycka. Frazeologia pozostałych języków

¹⁶ *Rosyjsko-polski słownik paremiologiczny*, red. J. Lukszyn, Warszawa 2001 (poprzedzające właściwy słownik studia to: W. Zmarzer, *Systematyzacja paremii w słowniku dwujęzycznym*, J. Lukszyn, *Пословица как текст в модели перевода*, M. Timoszuk, *Funkcje antroponomów w przysłowiach i porzekadłach rosyjskich*, M. Kuratczyk, *Rosyjskie przysłowia z perspektywy prakseologicznej*).

¹⁷ W. Chlebda, *Przysłowia*, [w:] *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*, z. 3, red. W. Chlebda, Opole 2008, s. 129-137.

¹⁸ Zob. np.: S. Skorupka, *Z zagadnień frazeologii. I. Terminologia. II. Powstawanie zespołów frazeologicznych*, „Sprawozdania z posiedzeń Komisji Językowej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Wydział I Językoznawstwa i Historii Literatury”, t. IV, Warszawa 1952.

¹⁹ Por.: A. Doros, W. Woźniewicz, *Wokół sytuacji w rusycystyce polskiej*, „Nowe Drogi” 1973, nr 3, s. 134-138; R. Łużny, *Być rusycystą w Polsce – dziś*, „Krytyka” 1989, nr 31, s. 140-154; W. Chlebda, *Rusycystyka polska w powojennej perspektywie*, [w:] *Zmierzch Herdera. Filologiczne podstawy slawistyki*, red. J. Baluch, A. Pająk, Opole 2010, s. 89-97.

słowiańskich reprezentowana jest u nas pojedynczymi niewielkimi pracami (jeśli w ogóle).

2. Teoretyczne problemy frazeologii słowiańskiej podjęto u nas zaledwie w kilku pracach. To m.in. studia Stanisława Skorupki dotyczące struktury frazeologicznej w językach słowiańskich i podstaw polsko-słowiańskiej frazeologii porównawczej²⁰, podjęta przez Stanisława Staszewskiego próba typologicznego ujęcia frazeologii polskiej i rosyjskiej²¹, analogiczna próba typologicznego ujęcia frazeologii polskiej i czeskiej podjęta przez Jiří'ego Damborský'ego²², szersze spojrzenie na słowiańską leksykografię frazeologiczną w artykule Witolda Cienkowskiego²³. Wspomnieć tu też można kilka prac o charakterze informacyjnym, których autorzy (Cieślińska, Staszewski, Chlebda)²⁴ podjęli próbę uprzystępnienia badaczom polskim najistotniejszych dociekań teoretycznych uprawianych głównie przez dawniejszych i obecnych frazeologów rosyjskich.

3. Bezwzględna większość prac slawistów polskich dotyczy zagadnień międzyjęzykowej konfrontacji frazeologicznej – przekładowej bądź *stricte* leksykograficznej; oznacza to, że – podobnie jak w wypadku paremiologii – najrzadziej refleksji i konkretnym analizom poddaje się obcojęzyczną materię frazeologiczną samą w sobie, jako samodzielny obiekt badawczy. Najczęściej materia ta postrzegana jest w rozmaitych i różnokierunkowych zestawieniach międzyjęzykowych (głównie – z językiem polskim), nierzadko użytkowych jedynie, aplikatywnych. Nieliczne prace polskie poświęcone nie konfrontacji, lecz wchodzeniu w samą materię frazeologii słowiańskich, zwłaszcza rosyjskiej, układają się czasem w niewielkie serie; można tu odnotować na przykład cykl publikacji Izabelli Daszczyńskiej poświęconych pochodzeniu, strukturze i funkcjom rosyjskiej frazeologii marynisty-

²⁰ S. Skorupka, *Stan i perspektywy frazeologii porównawczej w Polsce*, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, t. II, red. M. Basaj, D. Rytel, Wrocław 1985.

²¹ S. Staszewski, *Podział związków frazeologicznych w polskiej i radzieckiej lingwistyce*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Seria I: Filologia Rosyjska, z. 70, Łódź 1970.

²² J. Damborský, *Studia porównawcze nad słownictwem i frazeologią polską i czeską*, Warszawa 1977.

²³ W. Cienkowski, *Typy słowników frazeologicznych (Z zagadnień słowiańskiej leksykografii frazeologicznej)*, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, t. II, red. M. Basaj, D. Rytel, Wrocław 1985.

²⁴ Zob. m.in.: W. Cieślińska, *Stan badań nad frazeologią we współczesnym językoznawstwie radzieckim*, Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie 1973, Prace Rusycystyczne, z. 49, s. 119-129; S. Staszewski, *Podział związków frazeologicznych w polskiej i radzieckiej lingwistyce*, wyd. cyt.; W. Chlebda, *Poszukiwanie idiomatikonu. Szkic informacyjny o najnowszych poszukiwaniach frazeologii rosyjskiej*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. V, red. A.M. Lewicki, Lublin 2002, s. 9-20; tegoż, *Z nowszych dociekań frazeologii rosyjskiej (szkic informacyjny drugi)*, „Przegląd Rusycystyczny” 2011, nr 3, s. 106-117. Przy okazji warto wspomnieć o specjalnym numerze „Przeglądu Rusycystycznego” – numerze 4. z roku 2008 – w całości poświęconym polsko-słowiańskiemu dialogowi frazeologiczno-paremiologicznemu.

cznej²⁵. Zauważalna jest też pewna liczba prac kilkorga autorów poświęconych rosyjskiej frazeologii biblijnej (jest to dziś u nas najwnikliwiej zbadany i najlepiej poznany obszar frazeologii rosyjskiej, a częściowo także czeskiej i górnołużyckiej²⁶). Dynamika zmian zachodzących od 20 lat w społeczeństwach i językach słowiańskich sprawia, że rośnie też liczba prac opisujących rosyjską, czeską, słowacką frazeologię ekonomiczną, polityczną, publicystyczną, a także żargonową, w tym ostatnio – frazeologię komunikacji internetowej²⁷.

Frazeologia języków słowiańskich sama w sobie jest też przedmiotem odrębnych dociekań w pracach, które w tytułach mają co prawda element komparacji, ale których objętość – mowa bowiem o pracach zwartych – pozwala na głębsze wnikanie w materię frazeologii obcych. Tak dzieje się w trzech znaczących monografiach: to *Polska, czeska i górnołużycka frazeologia pochodzenia biblijnego a Nowy Testament Jakuba Wujka...* Renaty Burej²⁸ (też badaczki istotne są studia nad frazeologią czeską, górnołużycką i niemiecką w różnych zestawieniach), *Intelekt we frazeologii polskiej, rosyjskiej i chorwackiej* Agnieszki Spagińskiej-Pruszek – jednej z niewielu polskich badaczek penetrujących świat frazeologii Słowian bałkańskich²⁹ – oraz *Językowy obraz świata w porównaniach zleksykalizowanych* Włodzimierza Wysoczańskiego, gdzie zestawiono polskie porównania frazeologiczne i paremiologiczne z analogicznymi zbiorami porównań w wybranych językach sło-

²⁵ Zob. np.: I. Daszczyńska, *Terminologia morska we frazeologii języka rosyjskiego i polskiego*, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, t. V, red. M. Basaj, D. Rytel, Wrocław 1988; I. Daszczyńska, L. Iwaszko, *Rosyjska i polska frazeologia marynistyczna ze słownikiem*, Słupsk 1992.

²⁶ Zob. m.in.: M. Basaj, *O staropolskiej frazeologii biblijnej zapożyczonej z języka czeskiego*, [w:] *Frazeologia a religia. Tezy referatów*, red. W. Chlebda, S. Kochman, 115-117; E. Gazdecka, *Frazeologia Biblii i jej funkcjonowanie we współczesnym tekście literackim (na materiale języka polskiego i rosyjskiego)*, „Przegląd Rusycystyczny” 1992, roczn. XV, s. 73-79; W. Chlebda, *Polska i rosyjska frazeologia pochodzenia biblijnego. Koncepcje opisu leksykograficznego*, [w:] *Współczesny język polski i rosyjski. Konfrontacja przekładowa*, red. A. Bogusławski, J. Mędelska, Warszawa 1997, s. 23-66; tegoż, *K описанию библеизмов в двуязычном словаре*, „Przegląd Rusycystyczny” 2002, nr 4, s. 86-106; tegoż, *Europeizmy frazeologiczne (I). Biblizmy*, [w:] *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*, z. 5, red. W. Chlebda, Opole 2010, s. 19-59; T.Z. Orłoś, *Skrzydlate słowa pochodzenia biblijnego w języku czeskim i polskim*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. II, red. A.M. Lewicki, W. Chlebda, Warszawa 2006, s. 123-128; R. Bura, *Polska, czeska i górnołużycka frazeologia pochodzenia biblijnego...*, wyd. cyt. (zob. przypis 28.).

²⁷ Zob. np. prace zawarte w tomie *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich*. T. 3: *Frazeologia*, red. W. Mokijenko, H. Walter, Opole 2008 (tom poświęcony jest najnowszym procesom zachodzącym we frazeologiach języków słowiańskich, tj. słowiańskiej neofrazeologii).

²⁸ R. Bura, *Polska, czeska i górnołużycka frazeologia pochodzenia biblijnego a Nowy Testament Jakuba Wujka, Biblia kralicka oraz Nowy Testament Michała Frencla*, Kraków 2003.

²⁹ A. Spagińska-Pruszek, *Intelekt we frazeologii polskiej, rosyjskiej i chorwackiej (z problemów językowego obrazu świata)*, Gdańsk 2003 (wyd. 2. poprawione i uzupełnione – Łask 2005).

wiańskich na tle niesłowiańskim³⁰. Rozprawy Spagińskiej-Pruszek i Wysoczańskiego należą do tych prac, które współtworzą wyraźnie nabierający siły i znaczenia kognitywny nurt naszej frazeologii i paremiologii sławistycznej; rozprawy te są wykorzystywane w pracach polskiej szkoły etnolingwistycznej.

Na odrębną uwagę zasługuje kilka monograficznych opracowań Jerzego Tredera poświęconych frazeologii kaszubskiej i górnołużyckiej na tle słowiańskim (i niesłowiańskim – niemieckim)³¹.

4. Poważna i znacząca jest grupa prac, w której frazeologiczna konfrontacja przekładowa prowadzona jest pod kątem optymalizacji rozwiązań leksykograficznych. Teoretyczna strona tego zagadnienia była przedmiotem doniosłych studiów zwłaszcza Andrzeja Bogusławskiego i Jana Wawrzyńczyka³². Jan Wawrzyńczyk zainicjował cały nurt krytycznej analizy polsko-rosyjskiej i rosyjsko-polskiej leksykografii przekładowej, skupiając wokół siebie na szereg lat całą grupę badaczy i publikując wraz z nimi znaczące studia przekładowe i leksykograficzne. Bezpośrednio bądź pośrednio wpłynęło to na zauważalne ożywienie polsko-słowiańskiej leksykografii przekładowej; dość powiedzieć, że w samym tylko roku 1998 ukazały się dwa wielkie przekładowe słowniki frazeologiczne z językiem polskim i rosyjskim (Stanisława Karolaka i pod redakcją Jurija Lukszyna), a potem także rosyjsko-polski słownik *Chrześcijaństwo* Romana Lewickiego (2002), *Rosyjsko-polski słownik skrzydlatych słów* Chlebdy, Mokijenki i Szuleżkowej (2003), 5-tomowy *Podręczny idiomatikon polsko-rosyjski* (2006-2010) i *Polsko-rosyjski słownik par przekładowych* (2013) pod red. W. Chlebdy (niezależnie od tytułów są to również słowniki frazeologiczne). Tym razem obszar leksykografii przekładowej nie jest zdominowany przez język rosyjski, odnotować tu bowiem należy także bogaty dorobek frazeografii polsko-czeskiej: do dwóch mniejszych czesko-polskich słowników frazeologicznych z lat 80.-90. doszły w latach 90. i późniejszych *Czesko-polski słownik skrzydlatych słów* T.Z. Orłós i J. Hornik, *Czesko-polski słownik zdradliwych wyrazów i pułapek frazeologicznych* całej grupy krakowskich bohemiistów pod red. Teresy Zofii Orłós, a przede wszystkim *Wielki czesko-polski słownik*

---

³⁰ W. Wysoczański, *Językowy obraz świata w porównaniach zleksykalizowanych na materiale wybranych języków*, Wrocław 2005 (wyd. 2. poprawione i uzupełnione – Wrocław 2006; tu „wybranymi językami” są spośród języków słowiańskich polski, rosyjski i serbsko-chorwacki, także kaszubski. Zestawienie tychże języków pojawia się też w monografii Włodzimierza Wysoczańskiego *Umieranie i śmierć. Wielowymiarowość językowa*, Wrocław 2012, opartej m.in. również na materiale frazeologiczno-paremiologicznym).

³¹ Zob. np.: J. Treder, *Ze studiów nad frazeologią kaszubską (na tle porównawczym)*, Gdańsk 1986; jegoż, *Frazeologia kaszubska a wierzenia i zwyczaje (na tle porównawczym)*, Wejherowo 1989.

³² Dorobek Andrzeja Bogusławskiego i Jana Wawrzyńczyka w zakresie leksykografii polsko-rosyjskiej i rosyjsko-polskiej jest zbyt bogaty, by dać się przywołać w jednym przypisie; Czytelnik zechce skorzystać z opracowań: *Bibliografia prac Andrzeja Bogusławskiego*, opr. i red. Z. Zaron, Warszawa 2011, zwł. ss. 18-20 oraz J. Wawrzyńczyk, *O języku polskim i rosyjskim. Studia i szkice*, Łask 2006, zwł. ss. 139-292.

frazeologiczny pod tą samą redakcją (2010). Poprzedziło go wspólne dokonanie Mieczysława Balowskiego i Evy Mrhačovej *Nový česko-polský frazeologický slovník* (2009). Poza niewielkimi słownikami Dariusza Sieczkowskiego – *Podstawowym słownikiem frazeologicznym słowacko-polskim* i takimiż chorwacko-polskim i słowacko-polskim (wszystkie – 2011) – dla innych języków słowiańskich frazeologicznych słowników przekładowych nie udało mi się odnaleźć³³.

Swoistym, ale niewesołym podsumowaniem tych obserwacji wydaje się symptomatyczny dla mnie fakt, że wydawana w latach 80.-90. pod auspicjami Instytutu Słowianoznawstwa PAN 6-tomowa seria o znaczącym tytule *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej* (1982-1994) odrodziła się co prawda w roku 1996, ale bez znaku firmowego Instytutu Słowianoznawstwa i pod zmienionym tytułem *Problemy frazeologii europejskiej* (a nie *słowiańskiej*). Niewielka jest aktywność polskiego przedstawicielstwa w Komisji Frazeologicznej Międzynarodowego Komitetu Sławistów. Frazeolodzy polscy, mający swoją Komisję (dzisiaj Sekcję) w Komitecie Językoznawstwa PAN i stanowiący grupę nie tylko liczną, ale i nadzwyczaj prężną naukowo, nie odpowiedzieli też dotychczas na apel przewodniczącego Komisji Frazeologicznej MKS, prof. Walerija M. Mokijenki, który jeszcze w latach 90. stworzył projekt serii etymologiczno-historycznych słowników frazeologii poszczególnych języków słowiańskich – słowników, których cechą szczególną jest to, że są one równocześnie szczegółowymi przewodnikami bibliograficznymi po frazeologiach tych języków. Słowniki takie opracowano już dla języka rosyjskiego (w kilku wydaniach) i dla paru innych języków słowiańskich³⁴. Dopóki sami podobnego słownika nie opracujemy, nasza własna wiedza o dokonaniach polskich sławistów w dziedzinie frazeologii i paremiologii słowiańskiej będzie niepełna i ułomna.

---

³³ Wyjątek zdaje się stanowić jedynie opracowanie: W. Małdzyjewa, J. Wójtowiczowa, *Polskie i bułgarskie związki frazeologiczne*, red. M. Korytkowska, Warszawa 1994.

³⁴ Zob. np.: *Русская фразеология. Историко-этимологический словарь*, red. В.М. Мокиенко, 3-е изд, исправленное и дополненное, Москва 2005; L. Stěpanova, *Historie a etymologie českých rčení. Bibliografie pramenů*, Praha 1998; Ž. Fink Arsovski, B. Kovačević, A. Hrnjak, *Bibliografija hrvatske frazeologie i CD s popisom frazema analiziranih u znanstvenim stručnim radovima*, Zagreb 2010.